

Nekoliko o naši vzgoji.

III.

Statistični podatki o razvoju naših srednjih šol nam kažejo, kako naglo se množi število dijaštva. Vedno bolj spoznavajo najširši krogi pomen srednješolske izobrazbe. Rastočemu številu učencev bi moralo odgovarjati tudi sorazmerno naraščajoče število učiteljev, da bi mogla srednja šola izpolnjevati svojo nalogo. Ker pa tej zahtevi sedanje razmere na naših srednjih šolah nikakor ne odgovarjajo, zato je popolnoma naravno, da naši srednješolski učitelji ne skrbijo toliko za vzgojo, kolikor bi to pri boljših razmerah lahko storili.

Naše srednje šole imajo v prvi vrsti namen, da pripravljajo za nadaljnje strokovne študije, le v redkih slučajih naj bi bilo mogoče takoj po dokončanih srednješolskih študijah vstopiti v življenje. Materijal, ki prihaja v srednješole, je pač še tak, da je potreben zelo skrbne vzgoje. Srednješolci brez izjeme še rabijo dobrega nadzorstva, dasi se mu izkušajo zlasti v višjih razredih odtegniti. Nikakor nisem enih misli z onimi, ki trdijo, da je najboljši faktor pri vzgoji življenje, in da je že za mladega človeka najboljši, ako spozna natanko vse strani življenja. Mlad človek, zlasti dokler je še telesno nerazvit, le preradovoljno sprejema vse vtise, prerad poskuša storiti vse to, kar vidi delati druge ljudi. V mladosti, to je v dobi do polnoletnosti, pa tudi dobi človek nekak znak svojega poznejšega življenja. Strasti, katerim se uda mlad, ostanejo tudi še staremu. V mladosti se najbolje položi že temelj krepkemu premagovanju strasti in se da duhu prema katera nam pomaga, da srečno potujemo po poti življenja. Res je, da tu ali tam v mladosti vsled strogega nadzorstva, enostranske vzgoje zadržane v človeški naravi utemeljene strasti, v poznejši dobi, ko se je človek odtegnil onemu nadzorstvu, s podvojeno silo izbruha, toda vprašanje je pa vendar le še, ako ta izbruh več škoduje, kakor pa, če bi že v prejšnjih letih človek počasi vse ono poskusil, kar odslej spozna naenkrat. V teku časa si je vendar mladenič nabral že mnogo znanja, navdušil se je za ideale, za vse lepo in častno, zato tudi v slučaju, da zabrede, ne bode mogel vsega pozabiti in se bode tudi v hudi duševni omotici še pravočasno lahko streznil. Ni mi treba še povdarjati, da tudi telesna moč, katero si

dijak v dobi svojih srednješolskih študij s krepostnim življenjem ohrani in pomnoži, v poznejši dobi mnogo pomaga pri vsem potrebnem samozatajevanju. Nesmiselno se mi zdi trditi, da bi bil samo oni popolnoma trden in neomahljiv, ki je že vse sam poskusil. Da poznam kako stvar, mi ni treba, da jo sam poskusim, dovolj mi je, da jo spoznam po opisih.

Iz teh razlogov mislim, da je pač na srednjih šolah ostro nadzorstvo potrebno in dijaštvu v veliko korist. Dobro vem, da naši srednješolci niso nič prav veseli, če se jim govori o nadzorstvu. Vsakdo hoče biti prost. Vendar malokdo pomisli, v čem da pravzaprav obstoja prostost. Problem človeške prostosti je vkljub debelim knjigam raznih filozofov, juristov in teologov še malo povoljno rešen problem. Jasno je le, da o absolutni prostosti človekovi sploh ni mogoče govoriti. Kdor trdi, da to tudi lahko hoče, kar noče, temu se gotovo vsi smejemo.

Če torej dijak misli, da je v svojem ravnanju in življenju prost samo kakrat, kedar se mu ni treba ravnati po disciplinarnem redu, ali po raznih določenih ravnatelja in profesorja, je v resnici le relativno prost, on je prost disciplinarnih postav. S tem pa še ni prost vseh drugih vplivov, ki delujejo na njegovo mišljenje, prost ni z ozirom na duha, ki vlada v onem krogu, s katerim prihaja v dotiko.

Znano je, da je na srednjih šolah prepovedano kaditi na javnih prostorih. Ko sem še sam bil gimnazijec, menda v šestem razredu, se je pripetilo, da so bili trije sošolci kaznovani, ker so po cesti pod Rožnikom, kjer se je sprehajalo tudi nekaj naših profesorjev, moško kadili svoje „šport“. Ko je strogi razrednik vprašal enega onih grešnikov, zakaj da je kadil, mu je malodušno odgovoril: „Tovariš N. mi je ponudil eno „šport“ in jaz sem jo vzel in zapalil.“ Seveda je glavna krivda sedaj letela na onega „splendidnega“ tovariša. Vem, da se še moji sošolci spominjajo, kako hudo je zadelo dotičnega dijaka očitane razrednikovo, da je zapeljivec, In vendar je on faktično zapeljal svojega sošolca, ki je ravno pod vplivom njegovega vzgleda in ker se je morebiti tudi sramoval pokazati svojo bojazen vsprejel ponujeno svalčico. Je-li ta dijak bil v tem slučaju prost? Vsako naše ravnanje je utemeljeno; brez vzroka ne storimo ničesar, vzroki, da se odločimo sedaj za to, sedaj za kaj drugega, so nam pogosto premalo jasni, oni tiče deloma v nas samih, deloma tudi v zunanjem svetu. Prvi so utemeljeni v našem značaju, drugi izvirajo iz tako imenovanega „objektivnega duha časa“. Javno mnenje, moda, navade in razvade, ki se izpreminjajo, vplivajo z veliko silo na pretežno večino ljudi, le malo je toliko samostojnih ljudi, da se ne ozirajo na to javno mnenje in ne na časovne razmere.

Nastane torej vprašanje, so-li pri nas sedanje razmere, vzgoji dijaštva ugodne ali ne. Vpoštevati moramo tu naše javne narodne razmere, ki se kažejo v narodni politiki, v strankarstvu, in družabne razmere, ki vladajo med posameznimi stanovi našega naroda. Nikakor ne mislim trobiti v rog

onih, ki vedno javkajo nad „bratomornim bojem“, ki se bije po Slovenskem, ker nam ravno ta boj kaže, da smo mi Slovenci še dokaj živi in se ne mislimo vdati letargiji, ki vsakemu narodu le škoduje. Vendar moram splošno imenovati sedanje politične razmere našega naroda za vzgojo našega dijaštva zelo neugodne. Znano je in ni se mi treba sklicevati na razna izvajanja naših radikalcev v njih Omladini in na zadnjem radikalnem shodu v Trstu (brošura „Iz naroda za narod“) —, da politika posega že tudi na srednje šole. Očita se nam klerikalcem, da nosimo politiko v srednjo šolo. (Na shodu v Trstu kakor tudi že prej večkrat v Omladini so se radikalci s posebno srditostjo zaletavali v gimnazijo v Kranju, češ, da je čisto klerikalna in da klerikalni profesorji politiko že v najnižje razrede vlačijo. Radikalci po svoji stari navadi tudi to pot niso navedli nikakih dokazov, govorili so splošno po svojem načelu: *Calumniare audacter semper aliquid haeret*. Lepo sicer ni to sredstvo pač pa radikalno. Sedaj menda bodo utihnili, ker je med počitnicami dobila kranjska gimnazija kar naenkrat celo vrsto liberalnih profesorskih korifej.

Kakor duh, ki se spovrača . . .

(Poezije A. Medveda.)¹⁾

Leseno sidro v korenju trhleno,
železen križ in — srce prebodeno.

Kakor duh, ki se spovrača in se je zavil v bajno meglo, da ne prodro oči do stasu in obraza. Samo sluti duša bližino in mehkobo prikazni in ne more umeti sladke groze, ki jo obdaja, niti nimba, ki se je razlil preko mehkih potez in oči in neupognjenih ramen. Nikdar ni bila jasna in nihče je ni umel, samo čutijo jo vsi, čutijo vez sorodstva z njo, veličino njeno in njeno — svetost. Ni pa to pesem posameznika, niti bolnega otroka bolna domišljija, niti žaljena samozavest ponosnega moža; sredi plan velike množice pesem je to in velika duša Slovana, veliki cilji in hrepenenja milijonov, *confiteor* šibkih in visoka pesem mučenikov, *credo* ranjenih, izmučenih src, hči solza in krvi, hrepenenja k nebu. (Prim. nasl. slika.)

Kakor duh, ki se spovrača, pesem stara po vsebini, vedno nova bojna pesem v boju in vihrah izmučenemu Prometeju. Tako je zapisano v knjigi življenja, da zavisi človeška duša od tega, kar je bilo in se ne strese strahu pred neznanim, prihodnjim in umira ob mrzli sedanjosti, igrača vtisov, tepeña, varana in nikdar pokojna. Potegnila je roka Vsevednega rdečo nit skozi vseh vekov in ljudi življenja — stremljenje za srečo . . .

¹⁾ Anton Medved: Poezije. Katoliška tiskarna, Ljubljana. Stane broš K 3—, krasno vez. K 5—.

Toda,

„kje se nébes pne brez oblaka,
komu sijajo dnevi brez mraka?
— nekterim le Fortuna je prijazna!“

Ne izprevidi tega mladenič, ki divja v svet, navdušen, mlad s pesmijo
v prsih. Izkušen mož, ki se vrača, čuti resnico

„Srce hitelo koprneče
od sreče je in ne do sreče,

Zakaj,

„kako je pičel slaj v omami“ in
— tek do zemeljske sreče,
največkrat je beg od kreposti —

Zemeljska sreča! Utopija! Tu ni miru, ni pokoja, ni sreče. In vendar

„spomin sladak naj se objame z upom
da vendarle za srečo smo rojeni!

A kje je?

Kjer jutro večno svoj razliva zor“ —

Mrka noč in samo up na prihodnjo zoro. Samo up? Ne!

S p o m i n s l a d a k n a j s e o b j a m e z u p o m !

Kakor duh, ki se spovrača . . .

Prišel sem k tebi — tvoj spomin
S teboj govoril bom nocoj —
O ko bi vedel ti o čem!

Brezkončna dalj za teboj in vstajajo mrličji iz teme, daleč, daleč . . .

„Bilo je, kot bi nikdar ne bilo
in nikdar ne bode poslej!“

In vendar!

— — — oh, ko bi gledal
samo trenutek prešle dobe raj,
potem šele bi bridko se zavedal
kaj nisem zdaj in česa nimam zdaj.

Mladost! Vse dalji od nje, v nepovrnitev! Vse močnejše hrepenenje
po nji, vse večje domotožje, zakaj zopet in zopet stara pesem.

„Dokler ni človek v črno zemljo legel
po sreči hrepeni!

In tam daleč

„duh nemirni sluti srečo in za njo hiti!“

Ali ne vidite?

„V dolgem spremstvu mlada sreča
mimo nje (duše) beži!“

Zaman!

„O postoj, v sijajni halji!“

„Za mano vse! Vse proč! Vse zadaj!
V zaprte vekomaj prostore
na z a j k o r a k m i v e č n e m o r e !“

Ali naj obupaš?

„Vsaj ti spomin na mlada leta stopi
pred mojo dušo enkrat živo spet!

Spomini? A veliko jih je bridkih in veliko razočaranj od dobe, ko je
človek otrok, ki

Spominov nima, ne spoznanja!

In ti?

„Mrtva sem našel srca v prsih živih,
mrtva za vse, za kar sem gorel jaz!

Stanu se svojega spomni!

„Različne duhove nam Stvarnik v telo
in srca različna je vsadil!“

Prijateljskih src in sorodnih duš iščeš? Prijatelj, ki je tvoja ljubav,

„Kakor noč na stepah tiha
vroča kakor dan puščav,
sama, kakor dom meniha!

Moj Bog

„toliko ljudi trpi na sveti,
ki svoj živ dan ne najdejo srca
da mogli bi zaupni je objeti! Ne veš?
Med brati ni spomina več!
med drugi ni spomina več!
Med mnogimi dobiš le malo častnih
prijateljev in zvestih ko nebo —

Ne išči „v življenju življenja“, na grobove idi, tam spijo oni, ki si jih
ljubil, izgubil — Šli so počivat. K njim hrepeniš, ki se zavedaš, da oni
niso, „le mi smo izgnanci!“

Tu spijo prijatelji in znanci, tvoje davne sreče svedoki, mirni, mrtvi.
Tu spi tvoj oče. Ne želiš mu na svet nazaj! Tvoja mati! Ti jo ljubiš?

O Bog, le eno mater ima sin
in ene matere spomin kako
zatare naj življenja boj!

Saj

„peklo, spominov svetlih, in nebo
preseva njenega spomina žar!

Spavaj mirno mamica! Tebi dobro nocoj in vselej!

Naj te ne motijo zvonovi
brneči danes nad grobovi
saj tebi ne, saj nam zvone!

Ti veš mati,

„kaj se godi otroku v duši
klečečemu na črni ruši“,

ko

„nimam v zemlji le prsteni
saj imam tudi v srcu grob!

Tolaži otroka svojega mati!

„Duh materin, duh ljubezni mir
prikaži se v domu mojem nocoj
— — — — —

Posvetil bom tebi oko in uho
prešinjen svete gorečnosti,
a ti mi govori, govori samo
o tajnosti groba in večnosti.

O tajnosti groba?

V življenja službo sem prišel začasno
z nalogo tiho, mislit in trpet!

Prijatelj, ti se ne bojiš ločitve! Smrti?

„Četudi kazen naši si grehoti,⁴
mar meniš, da se jaz bojim ločitve?
S koščeno roko, dobra žena, smrt
povedi me, odkoder ni vrnitve.

Od koder ni vrnitve — večnost! Prijatelj, ki se je zagledal v dušo
prokletega, povej, kako ti je pri srcu?

Kako se očisti, to človek ve sam!
Kar meni in vam ni mogoče,
vrniti se k Bogu iz kletih omam
on more, še more, če hoče! 1)

Ali te je groza?

Ne zmisli se moje mladosti,
pregrehe mi moje oprosti
na nebu Vladar! —
Sojen! Sodba —, strašna jeka —
„Sodi Bog me milo,“

Tiho duh ti šepeta:

zagovarjaj te življenje
ki ga živi mi poslej!
Bridkega kesa ihtenje
do gomile hladnih mej —

Solze in kes na življenja pot! dokler da

„s solzami že namočen je moj kruh
opravljena za greh pokora!

Ali ti bo težko? Išči tolažbe v mičnosti in zatajevanju. Delaj in ne
išči pokoja, vzgajaj —

Stanu se svojega spomni!
„Vsekdar naj pevec duše vnete,
Zemljanom kaže vzore svete —

Bodi sebi in drugim tolažnik, zakaj

„Savlov mnogo je na sveti
Davidov ni več!“

1) Prim. začetno kitico z Lermontovim „Demonom“.

Nisi egoist in boli te vsaka krivica in ne bojiš se potegniti za svoje in bratov pravo. Mladost razposajena je zaplula po tvojih žilah, ali ti se je zahotelo krvi sovragov, kazače? Na bojno plan si stopil ne z mečem v roki, tlesnil je bič po vzduhu. Ni popolen mož, ki ni satirik. Oster si včasih a nisi krut, niti govori iz tebe užaljeni človek, razum in izkušnja govorita in kar govorita je resnica. Resnica in realnost brez mračnih hipotez in hipnih vtisov, filozofija življenja in psihologija dovršenega moža se iz cele tvoje narave —. Ne umel te bode oni, ki ni nikdar trpel ne umel te bode, ki te bo iskal v formi in besedah in obliki, niti oni te ne bode popolno umel, ki te bo iskal v mislih, čustvih in procesih duševnih. Spoznal bode pač od drugih se razlikujočo individualnost, ki so nanjo vplivali ti in oni vtisi, dogodljaji —.

Kakor duh, ki se spovrača in ga ne doumejo oči da čuti, se mi zdi tvoja pesem. Vse veke prepleta in vedno znova v novih podobah se vrača na površje, nobenemu umljiv, ker jo nosijo globoko v sebi in se je ne zavedajo. lme pa ji je: „Objektivna resnica.“

Ivo Pregelj.

Stara, še vedno nova pesem.

Sicer ni ravno prijetno večkrat pisati o eni in isti stvari, toda včasih pač razmere nanesejo tako, da je človek prisiljen ponavljati. Zdi se mi, da je že večinoma vsak izmed cenjenih bravcev slišal o sedmerih ugankah slavnega naravoslovca du Bois Reymond. Morda pa vendar ustrežemo nekaterim mlajšim, ako jih navedemo še enkrat, ker od raznih strani sili posebno v dijaške kroge ono psevdoznanstvo, ki si dela reklamo pod imenom „empirična veda“ in meša naravoslovsko, filozofična in verska vprašanja. Opira se pri tem na konfuzne nemške monistiške sisteme raznih quasi-filozofov. Med učenjaškimi krogi se je to že preživelo in vsi pravi strokovnjaki obsojajo Haeckla in njegove zveste sodruge, ki pravo vedo le kompromitirajo s take vrste „znanstvom.“

Du Bois Reymond, znan posebno po svojih raziskovanjih v fiziologiji je imel 1872 na shodu nemških naravoslovcev predavanje: „Von den Grenzen der natürlichen Erkenntnis.“ V predavanju omenja rezultate tedanje empirične vede in pravi, da je sedem svetovnih ugank, ki so večinoma nerešljive. Končal je z znanimi besedami: „Ignoramus et ignorabimus.“ Predavanje je izšlo posebej pod naslovom: „Die sieben Welträthseln.“

Navaja sledeča vprašanja:

1. Bistvo snovi in sile.
2. Pričetek gibanja.
3. Pričetek življenja.
4. Smotrena uredba narave.
5. Postanek čutov.
6. Začetek umstvomovanja in jezika.
7. Prostost volje.

In sedaj je min: lo 33 let in še vedno čakajo ta vprašanja rešitve. Du Bois Reymond je sam rekel, da je 1., 2., 5., in 7. vprašanje sploh nerešljivo, ker to so vprašanja, ki niti ne spadajo v empirično vedo. In poslušajte jih danes pri nas mlade moniste s kako sigurnostjo rešujejo transcendentna vprašanja s pomočjo empirične vede. Pravi „nonsens“.

Kar se pa tiče vprašanja o začetku življenja je rešeno vsako leto večkrat, saj tako se piše po raznih „znanstvenih revijah.“ Vendar ni še vstal učenjak, ki bi ovrgel Pasteurjev: „Omne vivum ex ovo.“ Smotrenost narave dokazujejo danes naravoslovci, ker si z golim slučajem ne morejo razlagati niti evolucije. In moderni psihologi vedno večkrat javljajo o neki skrivnostni sili v človeku, ki je ni mogoče razlagati mehanski.

Ne bi bilo treba tožiti o „fanatizmu“ in zabavljati čez „katoliško“ znanost, ko bi ne bilo šarlatanov, ki imajo edini namen vmešavati v empirično vedo izrodbe lastne, prebujne fantazije.

Ivan K.

Stihi.

I.
Ne jokaj nič,
to je tako
od nekdanj že
tako hudo!
nobeno lahko
ni slovo,
to je tako
od nekdanj že
tako hudo —

II.
Kadar v moje srce
strasti zaidô,
kako je meni
tedaj hudo! —

Ali angel si Ti,
ki strast beži
ko svetijo meni
tvoje oči!

Ah, tvoje oči
tam od nekod

kjer ni laži
in kjer ni zmot! —

III.
Stopi iz visoke line
v senčni gaj
daj, za hip naj pijem
lilij slaj —

Stopi iz višin v nižino
te li sram?
Sedel je berač ob cesti,
čaka tam! —

Tiho nad poljanami —
noč in mráz —
Težke misli misli glava
v težki čas —

IV.
Meglè se razlile čez plan:
in vode šume,
gozdovi molče,
strmijo v nelepi dan —

In sredi poljan
se dvignil je vran —
Srce je žalost obšla
na dušo legla temà.

V.
Davno pozabljena,
srčno pozdravljena
v teh težkih dneh —
kajkaj sem potov
hodil od takrat
ko sem še iskal
todi miru —

Lepa, pozdravljena
davno pozabljena:
kakor pravljica
davno pozabljena —
kakor pozabljena
pesem iz dalj,
bodi pozdravljena
— k materi pot! —

Ivo Zoran.

Iz naroda za narod.

Tako je naslov knjige, ki jo je izdala „Prosveta“ in založila „Omladina“, ki obsega razvoj l. shoda narodno-radikalnega dijaštva v Trstu od 5.—8. kimovca 1905. Veselo znamenje, da je en del dijaštva, ki ga lahko s skupnim imenom imenujemo „protiversko“ ali „protiklerikalno“ — kakor se pač gospodje sami izvolijo imenovati — začel s pozitivnim delom, dobil smisel za narodno-socijalno delo in začel prirejati znanstvene počitniške sestanke kakor jih ima že več let katoliško-narodno dijaštvo.

Predavanje je otvoril Ciril Premrl v vseučiliškem vprašanju, ki tvori in bo tvorilo stalno zahtevo slovenskih akademikov katerekoli barve. Dasi je zahteva bila že neštetokrat obdelana in „so se o njej pisale cele knjige“, vendar jo je predavatelj obdelal zanimivo, zbral v kratkem različne podatke in obrazložil nujne predpogoje slovenskega vseučilišča.

Nato so se vršila „teoretska predavanja“, ki nam lapidarno skicirajo svetovno naziranje naših radikalcev. Zaradi tega je to najzanimivejši del knjige, ki je zlasti zato poučen, ker jasno razkrije ateistični evolucijonizem, ki je podlaga narodnega radikalizma in ki „ipso facto“ ovrže razue njegove agitatorične fraze.

Gg. Rostohar in Grošel (čegar „debata“ je popolnoma samostojno predavanje) sta obdela etiko in razmerje med vero in znanostjo in sicer prvi s „teoretsko-socijološkega stališča“ in drugi s pomočjo „praktično-empirične vede.“ Rostoharjeva izvajanja o etiki kulminirajo v trditvi: „Zahteve pozitivne etike temelje na rezultatih socijologije.“ Lahko mogoče. Toda omeniti je pozabil, da samo njegove pozitivne etike, ne pa človeške etike sploh.¹⁾ Kaj bi se tako ogibali prave preporne točke, povejmo raje naravnost: mi pravimo, da temelje etične zahteve v odnosjih, ki jih ima človek do sebe, do soljudi, do družbe in do Boga in vi spustite zadnji odnos. Prepad, ki nas loči, je ta, da mi priznavamo Boga; vi ste pa ateisti in pozitivna etika je le posledica ateističnega svetovnega naziranja.

Razmerje med vero in znanostjo v naglici in brez dokazov definira sledeče: „S transcendentalnimi domnevanji empirična veda nima ničesar opraviti.“ Bolj pametnega stavka g. predavatelj dosedaj gotovo še ni zapisal in tudi sedaj ni vedel, da je tako „pogruntal.“ Kdor le ve, kaj je to „transcendentalen“, bo gotovo tudi vedel, da empirična veda z transcendentalnostjo nima nič opraviti. Sedaj bi bilo treba le še dokazati, da druge vede razen empirične ni na svetu in potem je vprašanje rešeno. S samo empirično vedo pa g. Rostohar ne izračuni niti koliko je 2×2 .

¹⁾ Sploh imajo gospodje čudne pojme o definiciji etike, kar povzemamo iz ust g. theol. Vodopivca, ki je bil pričujoč pri shodu. Op. uredništva.

Malokdo, ki se je spravil nad srednji vek in nad sholastiko, je bil dotedaj še tako srečen, da se ne bi blamiral. Tudi g. Rastoharju ni bilo prizanešeno. Candidatus philosophiae specialis si upa pred vsem narodno-radikalnim dijaštvom trditi, „da je srednjeveški verni človek bil celo uverjen, da je mogoča dvojna resnica. Razodeti mu moramo, da sta ta „arabistischer Lehrsatz“ učila Ibn Sina (Avicenna) okoli l. 1000 v Ispahanu in Ibn Rošd (Averroes) v 12. stoletju v Cordovi, da sta spravila v soglasje Aristotela in Koran. Med krščanskimi filozofi je to trdil v novem veku okoli l. 1500 Pietro Pomponazzi v Padui in za njim par njegovih učencev. Cerkev je nauk kot absurden obsodila in zavrgla na 5. lateranskem koncilu l. 1512!

Pavel Grošelj je že kolikor toliko znan. Izmed narodno-radikalnih voditeljev najbolj nadarjen in tudi najbolj priden, si je kot naravoslovec zastavil nalogo, presaditi med Slovence ono nemško psevdoznanstvo, ki mu je naravoslovje alfa in omêga, in ki je pred leti bujno cvetelo med nemškimi profesorji in se sedaj vedno bolj umika med polinteligenco in socijalne demokrate. Kdor pozna popularno literaturo nemškega materijalizma, ali kakor mu zastopniki sami pravijo monizma, mu bodo gotovo znani pisatelji kakor Büchner, Häckel, Moleschot, Bölsche, ki imajo trojno lastnost: strokovnjaštvo v naravoslovju, zmešanost v filozofiji in smešnost v verskih stvareh, pri Bölscheju morebiti pridenimo še bujnost fantazije. To so Grošljevi ideali. Kot absoluten evolucionist negira „absolute Denkgesetze“ in absolutno vrednost etičnih načel. Qui capere potest, capiat! Niti njegova niti drugih evolucionistov izvajanja niso nova in originalna, ampak stara in obrabljena.

Vsaka doba propadajoče in propadle filozofije je glede logike postavila ista načela in uvedla v logiko relativno veljavo načel — skepso. Uporaba relativne vrednosti etičnih načel se danes moderno imenuje „Umwertung aller Werte“ in uvaja v etiko absurdnost. Rop, umor, prešuštvo, tatvina in druge take stvari so same na sebi indiferentne in tudi ne kaznjive, nemoralne so samo po neki „tihu konvenciji“ človeške družbe in po „Umwertung der Werte“ lahko zopet postanejo dovoljene v tisočletnem razvoju. Moderni pozitivni etičarji bi bili dobrodošli pridigarji v kakem poboljševalnem zavodu.

V razmerju med vedo in vero je Grošlju seveda vera premagano stališče. Za dokaz mu je dober tudi kak škof, ki noče pogledati v „rešpetlin“ in podobne stvari. Zanimivo je tudi, kako „preganja“ empirična veda nadnaravno silo in le čuditi se moramo, kako je to, da empirična veda preganja in nadomesti nadnaravno silo v transcendentálnih vprašanjih, ko vendar nima ž njimi nič opraviti in kako da še nikjer ni bila objavljena rešitev sedmerih transcendentálnih vprašanj, ki jih je postavil du Bois Reymond empirični vedi. Vendar Grošelj meni, da je ni postojanke, ki bi bila primerna za nadnaravne sile, pa saj ostane religija tudi brez njih,

ker ima vsak ateist neko misterijozno religijozno čuvstvo, ki mu ga naravoslovje ne more vzeti.

Sledi teoretsko predavanje g. Žerjava: Evolucija, delo samopomoč. To je najslabše predavanje cele knjige. Žerjav je pač dober agitator in sedanja „Slovenija“ se mu mora mnogo zahvaliti, toda če bi Žerjava sodili samo po tem predavanju bi mu morali odreči vsako sposobnost. Brez ozira na konfuznost v sestavi — saj predavanje ni nobena celota in z naslovom nima druge zveze kot imena — in brez ozira na njegova filozofična izvajanja, pogledjmo le famozen zaključek o krščanski in socialni demokraciji. Predavatelj, ki bi bil rad socijolog, pravi da odklanja pri socialno-ekonomskem delu s stališča samopomoči „karitativno metodo, ki je bistvo krščanskega socializma“ in „revolucijsko metodo socialne demokracije.“ Če narodno-radikalno dijaštvo tako izjavo sprejme brez ugovora, potem ni čuda, da se je čulo na shodu „malo negativnega.“ Ne samo vsak izobraženec, ki je le od daleč pregledal delovanje krščanske demokracije ampak vsak delavec bi lahko g. Žerjavu povedal razloček med karitativno metodo krščanske ljubezni in metodo samopomoči krščanske pravčnosti. Ne vem koga bi moral vprašati, ki bi ne vedel za razloček med Vincencijevimi družbami in med pol milijona broječo nemško delavsko strokovno organizacijo. Horribile auditu! In kdo more reči, da ni revolucija, kakor jo namerava socialna demokracija, samopomoč in sicer samokat'eksochen. Seveda, da se pa razumejo take izjave socialno-demokraških zastopnikov, kakor jo predavatelj navaja, je pa treba poznati cilj, sredstva in taktiko socialne demokracije, treba je študirati njeno razmerje do parlamentarizma, do strokovne organizacije, bolniških blagajn in podobnih stvari.

Zadnje teoretsko predavanje: o narodnostnem vprašanju g. Ušlakarja je v celoti lepo, če tudi sloni na materialistiških izvajanjih prejšnjih predavateljev, ker se gospod izraža le bolj splošno. O internacionalizmu bi bilo omeniti, da se razredna organizacija — najmanj seveda socialnodemokratska — nagiblje k narodnostno deljenim skupinam kakor on zahteva. Glede kozmopolitizma pa moramo opomniti, da kozmopolitizem ni odvisen od pojmovanja, če je človeštvo socialna skupina. Če pa morebiti — in skoro bi se dalo sklepati, da je tako — g. predavatelj zagovarja ono protikrščansko pojmovanje ekskluzivne narodnosti, tedaj moramo reči, da je njegova teza „protikulturalna, protinravna in proticivilizatorična.“ Tako pojmovanje o narodnosti so imeli Grki, ki jim je bil vsak negrk barbar in Rimljani, katerim je bil vsak nerimljan — tujec „hostis.“ To je protinraven in protikulturen — narodni šovinizem.

Stem so bila končana teoretska predavanja. V različnih odsekih so se potem obdelavala praktična vprašanja.

„Odsek za gmotno stanje slovenskega dijaštva“ je podal poročilo o gmotnem stanju slovenskih dijakov v Gradcu, na Dunaju in v Pragi. Našim čitateljem bo že znano, da so se vse struje slov. dijaštva zavzele za rešitev

tega vprašanja, zato bi bilo naravno in tudi najbolj uspešno ko bi bilo dijaštvo združeno nastopilo v tej akciji. Radikalci so stvar malo izrabili kot agitacijsko sredstvo, zato je opaziti nedostatka. Na Dunaju ni omenjene niti tehnike, živinozdravniške, niti poljedelske visoke šole. O takih stvareh bi morali dijaki nastopati skupno.

Interesanten pa je razgovor o ekonomski izbiri stanu. V takem oziru bo treba zbrati dijaštvu podatke vseh slovenskih dežela in jih letno izpolnjevati.

„Odsek za ljudsko izobrazbo“ je obdelaval ljudsko knjižništvo, predavateljstvo in ferijalna akademična društva. Govorilo se je večinoma o načrtih, kar ni čudno, ako pomislimo, da radikalizem nima dosedaj še realne podlage. „Klerikalci“ imajo „Izobraževalna društva“ in radikalci si bodo počasi skušali dobiti „Čitalnice.“ Začasno ustanavljajo potujoče knjižnice in širijo izobrazbo s predavanji. Lepo in hvaležno delo, ko bi človek ne vedel, da bodo gospodje v prvi vrsti skrbeli, da popularizirajo tako „znanstvo“, kakor so ga razvijali pri teoretskih predavanjih. Da so se nekateri zaleteli v „Dijaško zvezo“ ni treba praviti. Da se olajša delo „Prosveti“ se bodo ustanovila ferijalna akademična društva z manjšim okrožjem.

Zelo zanimiv je bil „Odsek za dijaško izobrazbo.“ Nikoli bi noben „klerikalec“ ne mogel postaviti rajne liberalne „Slovenije“ v tako slabo luč kakor so to storili radikalci. Prišle so na dan intimnosti, ki bi bile pred 4 leti, ko je Ferjančič začel preobnavljati „Slovenijo“, če bi jih bil izustil „Daničar“, vzbudite splošno „ogorčenje.“ Tukaj je res konstatirati napredek protikrščanskega dijaštva, ki se je izvilo iz rok „sladkoginjenega navduševanja za narod“ in začelo resno misliti. Kdor je prej gledal to za vsako stvar in še celo za socialne probleme, ki so že povsod prodrli, tako indolentno dijaštvo, mora zveseljem konstatirati, da se je v tem oziru mnogo spremenilo. Ne mislim se spuščati v polemiko s poročevalcem „O nalogah naših akademičnih društev“ zaradi različnih insinuacij, saj se vendar vsak človek lahko prepriča o faktučnem položaju in o ciljnih slov. kat. akademikov.

Veliko raznih mnenj je pa vzbudila debata o srednješolskem vprašanju. Sicer so gospodje malo visoko posegli, a se da opravičiti s faktučnimi razmerami. Kar se pa tiče poučevanja klasičnih jezikov, ki so najbolj razburjali živce, bi bilo treba opomniti, da je v tem vprašanju velik subjektiven element, ki marsikoga nagne na eno ali drugo stran. Subjektiven element je vpliv profesorja klasičnih jezikov iz gimnazije in ta vpliv se je, če se ne motimo poznal pri g. predavatelju Ipvacu.

Ko so bile na plenarnem shodu sprejete še resolucije v istem smislu, v katerem je bila debata, je predsednik shod zaključil.

Na dnevnem redu je bil tudi ljudski shod, ki se je vršil ob precejšnjem obisku slovenskega tržaškega prebivalstva v Narodnem domu. Govorili so dr. Ravnihar o slovenskem šolstvu, dr. Rybař je obdelal tema: Vseslovenstvo in Trst in dr. Smodlaka (hrvaški): (Trst i Dalma-

cija. Tumulta in izgredov tržaške socijalne demokracije pod vodstvom Kopača knjiga ne omenja. Dr. Rybař je kot aktivni politik nastopal bolj zmerno kot radikalni teoretiki. Če preskočimo znano frazo vmešavanja vere v politiko, moramo omeniti dr. Rybařev nastop za narodno avtonomijo. Doslej se je pri besedi narodna avtonomija navadno mislilo na omejen teritorij, ki ga poseda ena narodnost, a dr. Rybař pojmuje narodno avtonomijo kot pravno konstituiranje narodov. O takih stvareh je težko disputirati, vendar se nam zdi, da je en del tega programa in sicer „z druženje vseh pripadnikov ene narodnosti v eno upravno skupino brez ozira na teritorij skoro neizpeljiv, dočim je drugi del: „juridično konstituiranje narodov“ in posledica zahteva, da dobe „narodi svoje zastopstvo, organe, kijih bodo pred oblastmi in nasproti drugim narodom zastopali“ ne samo simpatičen ampak tudi izvedljiv. Sicer pa, kaj se vtikamo v razmere aktivne politike.

S komerzom je bil shod zaključen.¹⁾

¹⁾ Nekaj psiholoških in človeškihotic imamo obljubljenih, zato mislimo da z delom še nismo obračunili. Op. uredništva.

Ivan K.

Za sveto resnico!

Za nami jasnina — brezskrbna mladost,	„Za sveto resnico, kedor je junak,
pred nami viharni oblaki,	naj z nami gre v temno bodočnost!
a vendar, srce, ne upadaj nam,	Za sveto resnico! — saj z nami je Bog
zavestni naj bodo koraki!	in božja vsegamogočnost.

Viharni oblaki — to krivda je, laž,	Če z nami je Bog, koga naj potem
laži pa junak ne boji se;	še naša krdela boje se? . . .
„Luč bodi! Resnica zavladaj povsod!	Glej, prapor vihra že pred nami razvit,
iz prsi mu krepko glasi se . . .	v desnicaž že meči bleste se . . .

Po zmagi pa, bratje, mogočen triumf
 naj v svetem objemu nas združi:
 „Za sveto resnico borili smo se —
 udano zdaj vse naj ji služi! . . .“

Marijan.

Nepredavana predavanja.¹⁾

„U mladeži se zrcali narodna budućnost.“

I. Butković.

Isto versko naziranje nas druži, bratska, krvna vez nas veže s Hrvati, zato z najiskrenejšim sočustvovanjem spremljamo vsak pokret miljenega nam naroda. Katoliško-nar. slov. mladina, ki vidi ohranjenje narodove individualnosti in višanje njegove blaginje v prosveti ljudstva na temelju katoliškega svetovnega nazora, z veseljem pozdravlja vsako krepljenje in vsak pojav verske zavesti med bratskim narodom sploh; s tem večjo radostjo pa pozdravlja prvi korak hrv. katol. akad. mladine v javnost, kateri svedoči, da ima katoliško gibanje med hrv. akad. mladino v sebi kal življenja in vsestranskega uspešnega razvoja.

Knjižico „Nepredavana predavanja“ je izdalo hrv. katol. akad. društvo „Hrvatska“, „da širem svjetu pokaže svojo vrijednost i nevrijednost.“ Posvečena je dr. Antonu Mahniću, ki si je pridobil, kot za Danico, tudi za Hrvatsko nevenljivih zaslug. To hrvatsko spomenico toplo priporočamo vsem svojim somišljenikom in prijateljem Hrvatstva sploh. Predgovoru sledi pesem „Domovini“, ki je izliv navdušenja za domovino prekipevajočega srca. —

Sledeči stavki so pisani v obliki predavanj, ki se radi nedostajanja časa razun dveh niso mogla predavati.

Najboljši sestavek je prvi „Hrvatsko katoličko akademično društvo ‚Hrvatska‘ u Beču.“ — I. Butković. V prvem delu je spretno očrtal pisec ustanovitev, razvoj in stanje društva. Omenja težav, s katerimi se je moralo boriti društvo, nasprotij od strani liberalnih tovarišev in liberalne javnosti, spominja se bratskega razmerja slov. katoliških akademičnih društev napram novoustanovljenemu društvu in podpiranja od strani hrv. katoliške javnosti, ki nikakor ni zadostno, kot razvidimo iz poročila.

V drugem delu pisatelj utemelji potrebo katol. akad. društva med Hrvati in razvije njegovo svrho: „Mi trebamo i tražimo neustrašivih i ne-sebičnih boraca za vjeru i dom.“ Društvo „Hrvatska“ ima, — da nam takovih proskrbi. To je svrha našega društva, to je razlog njegova osnutka. Poleg tega z lahkoto in temeljito ovrže ugovore nasprotnikov. Ta del je za nas važen in veljaven, ker je g. I. Butković s kratkimi, a pregnantnimi potezami začrtal potrebo in bistvo katoliškega gibanja med hrvatskimi akademiki, ki je isto kot med slovenskimi katol. akademiki.

Največ pozornosti obračajo člani „Hrvatske“ modroslovnim in prirodnoznanstvenim študijam.

Modroslovni sestavek „Osnovne crte dvostrukog monizma“ zelo zadovolji, ker je temeljit, dasi kratek. Pisatelj — I. B. — opredeli pojem in deli

¹⁾ Izdalo: Hrv. katol. akad. društvo „Hrvatska“ u Beču. 115 strani. Cijena 1 K. — Naroči se: Hrv. katol. akad. društvo „Hrvatska“ na Dunaju, VIII. Langegasse 16.

monizem z ozirom na to, da isti izvaja ali tolmači vse predmete iz prvega počela, v brezverski in verski monizem. Prvega izkuša ovreči, drugega utemeljiti. Zanimiva je razprava „Lutrija“ — I. B.

Pregleden in dober je spis „Zadaća prirodnih znanosti“ — M. Maraković. — Prirodno modroslovje ima nalogo, da razjasni postanek in razvitek organske in anorganske snovi in tako najde zadnje vzroke tega sveta. Nato se bavi pisec z najznamenitnejšima poskusoma, rešiti omenjena problema, z Laplace-ovo in Darwinovo teorijo. Nato razdeli prirodne modroslovce v empiriste, moniste in dualiste in te struje na kratko označi.

Z darvinizmom se dalje bavi črtica „Hekelijanec zapeo“ — K. D. — G. Ipsilon kaže v članku: „Darvinizam u vjeri, moralu i politici“ poguben upliv darvinizma na javno in zasebno življenje.

Za časa rusko-japonske vojske je predaval g. M. N. Maraković tu natisnjeni spis „Podvodni brodovi.“ Pisan je v slogu poljudnega predavanja in kot tak zanima.

Neki „Realist“ je sestavil v črtici „Moderne dogme“ vrsto nedokazanih podmen, s katerimi operira moderno znanstvo kot z neovržno rešnico, dočim rohni proti katoliškim dogmam.

„Naprednjaci“ — klerikalac — je satira na moderne fraze, kot so svoboda, proč s predsodki, avtoriteto itd.

Zgolj leposlovni sta priprosti črtici: „Iz mog prvog potovanja“ in „Izlet na Vlašič“.

„Nepredavana predavanja“ niso znanstvene razprave, pač pa dobra poljudna predavanja in kot taka priporočati tudi širjemu občinstvu. Knjižica kaže, da se razvija „Hrvatska“ navzlic malemu številu svojih članov mnogostransko. Društvo, ki pokaže že po dveh letih svojega obstoja, okrepljeno na znotraj in zunaj, na ta način svojo življensko energijo, bode napredovalo in v njem naj gleda Hrvatstvo poroka boljše bodočnosti.

M. Božič.

Glasnik.

Slov. izobr. društvo „Straža“ na Dunaju uprizori s sodelovanjem društva „Danica“ Finžgarjevega „Divjega lovca“! Dne 11. svečana v „Češkem narodnem domu“ XVI. Turnergasse 9. Vse dunajsko dijaštvo in slovensko občinstvo vabimo najtopleje in opozarjamo na ta lepi večer.

„**Slovenska dijaška Zveza**“ je priredila tekom božičnih počitnic troje pre-

davanj. Tov. stud. phil. Ivo Česnik je predaval v Colu nad Vipavo „Oris zgodovine Slovencev“, tov. stud. phil. Davorin Gorjanec v Šmihelu na Krasu o „kmetskih uporih na Kranjskem in tov. stud. phil. Jos Puntar o „pomenu in namenu izobraževalnih društev.“ Slednje predavanje se je vršilo v Studenem pri Postojni.

Listek.

Vera privatna stvar. V dnevih od 12. do 18. oktobra l. 1890 so zborovali nemški socialni demokratje v Halle. Zakon proti socialnim demokratom, ki je 11 let, 11 mesecev in 11 dni oviral (ali bolje pospeševal, ker so ravno vsled tega zakona dobili veliko pristašev) razvoj in prosti javni nastop socialne demokracije v Nemčiji, je bil pred kratkim odpravljen. Strankarski shod v Halle je imel nalogo stranko na novo organizirati in ji določiti program. Program so potem določili in izdelali drugo leto v Erfurtu, a vendar se je že v Halle mnogo o njem debatiralo. Govorilo se je tudi o znanem stavku: Vera je privatna stvar in mnogo udeležencev je zahtevalo, naj se vendar ta stavek odpravi, ker je znano, da ni resničen. In vstal je voditelj južnonemške socialne demokracije pl. Vollmar in rekel med drugim: „Jeder, der einmal agitatorisch tätig gewesen ist, wird wissen, dass dieser Punkt des Programms uns sehr gute Dienste geleistet hat, und wir würden unzweifelhaft eine ungeheuere Thorheit begehen, wenn wir ihn ändern würden“. Po teh besedah je bil predlog o odstranitvi te točke iz programa odklonjen. Znani narodni ekonom Heinrich Pesch pristavi k temu: „Eines Kommentars bedürfen derartige Auslassungen nicht. Jedenfalls sind sie wenig geeignet, ein günstiges Licht auf die Ehrenhaftigkeit der socialistischen Agitation zu werfen.“

Anton B.

Rusija in ženska izobrazba. Kako vrlo skrbi Rusija za duševno izobrazbo ženske naj pojasni kratek pregled šol in izobraževalnih zavodov za ženske. — Nič manj kot 371 srednjih šol, med temi 149 državnih gimnazijev, 196 progimnazijev in 24 zavodov carice Marije. — Celo v manjših mestih so slični zavodi, Sibirija sama ima 30 ženskih srednjih šol. Poučuje se na teh zavodih 8 obveznih predmetov, 7 fakultativnih med temi je tudi latinščina in grščina. Vsprejemna izkušnja je zelo stroga, zahteva se elementarno znanje nemščine in francoščine. Kako bogato so obiskovane te šole, kaže dejstvo, da izide vsako leto nad 2000 absolviranih gojenk iz njih. — To pa še ni vse. Eksistuje nadalje še 9 pedagoških zavodov, ki jih morejo posečati samo iz srednjih šol izišle gojenke. Potem še 5 pri-

vatnih učiteljišč, ki stoje pod vodstvom univerzitetnih profesorjev. Pripravljajo se tukaj gojenke za višjo izobrazbo in za učiteljice na gimnazijah. — Naj omenimo še razne gospodinske šole in 28 medicinskih ženskih zavodov. S tem je dovolj poskrbljeno za izobrazbo ženske, kakor zahteva to „moderna“ od države. — Žalibog ne moremo pa trditi ali stoji ruska žena mislimo tukaj samo višje in take sloje, ki im je pristop v šole mogoč, z ozirom na izvrševanje svojih po Bogu ji danih dolžnosti višji od žen drugih evropskih narodov.

Važna knjiga. — V knjigarni Gjuro Trpinac v Zagrebu je izšla pred kratkim nemški pisana knjiga Janka Koharića: Das Ende des kroatischen Nationalkönigtums. Razprava je jako zanimiva in se naslanja na najbolje zgodovinske vire. Tu nam kaže pisatelj, kako so se nas hrvatskem prestolu menjali kralji iz raznih hrvatskih plemiških rodbin. Jasno vidimo očrtano razmerje Hrvatske proti Benečanom, Ogrski in rimski kuriji. Veliki Koloman, katerega slave mažarski šovinisti kot osvojitelja Hrvatske, je izpraznjeni hrvatski prestol mogel zasesti le po pogajanjih, kot nekako dedščino, ko si ni mogel s silo in mečem osvojiti niti pedit hrvatske zemlje. Torej gola personalna unija med dvema svobodnima kraljevstvi, ki sta jo določili hrvatska in ogrska armada ob reki Dravi l. 1102. Toda česar ni zmogel ni zviti Koloman, ni vse Mažarsstvo, to se je zgodilo v rokah nesrečnih avstrijskih diplomatov. Ker je v sedanji ogrski krizi posebno za nas Jugoslovane velepomembno hrvatsko državno pravo, ki le edino more vrniti Avstriji mir, razdvojene naše nesrečne brate pa pripeljati do svobode in sreče. Mogočni Bog daj, da tudi nas Slovence — ako se reši to vprašanje v popolnem obsegu. Priporočamo tudi našim cenj. bravcem in sploh vsem Slovencem to knjigo kar najtopleje ne toliko radi politike same, marveč zgolj iz zgodovinskega ozira, da tako zvedo resnico. Zgodovinski dati bodo potem za vselej izpodbili napačno mnenje, ki je razširjajo mažarski lažizgodovinarji: da so si vitežki Mažari osvojili Hrvatsko, ki je in ostane ogrska recte — mažarska — satrapija.

P. V.